

THE INHERITED AUTISM OF THE FEMININE CHARACTER IN THE POLITICAL NOVEL. SEVERAL ASPECTS

Florica PERSĂCEL (TEODORIUC), PhD Candidate, "Ștefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: In the prose that deals with the theme of Romanian communism there are female characters that share an attitudinal feature that consists of the intentional cut of all the links with the social environment, which we called acquired autism. It is not the heredity, but the external elements the totalitarian political regime is responsible for, that determines this kind of pathological behaviour, detectable in characters from various authors' works. The examples conveyed in this paper take into consideration novels belonging to Gabriela Adameșteanu, Gheorghe Crăciun, and Herta Müller who have been selected due to some significant differences: type, ethnic appartenance, writing (narrative and stylistic strategies), the authors' original manner of approaching the theme.

Keywords: literature, female character, communism, acquired autism

1. Introducere

În proza românească (dar nu numai) ante- și post-decembristă cu subiect politic (mai mult sau mai puțin explicit), este decelabil un profil psihologic al personajului feminin, pe care l-am denumit *autism dobândit*. Pornind de la definiția curentă a termenului, care desemnează o stare patologică ce se manifestă sub forma unei grave dereglări comportamentale prin ruperea legăturilor psihice cu lumea exterioară și intensa trăire a vieții interioare, și de la interpretări critice care echivalează atitudinea unor personaje de ficțiune cu autismul, am analizat relația acestor personaje cu mediul social, raportarea la evenimente din trecutul și prezentul lor, atitudinea față de sine și față de ceilalți, constatând o influență directă a realității social-politice – comunismul – asupra conduitei și evoluției lor în respectivul univers ficțional. Este rațiunea pentru care am considerat acest tip de comportament o formă neautentică a maladiei, întrucât nu este motivată biologic, ci indusă de factori externi, așadar o formă dobândită.

Am selectat spre exemplificare doi autori români – o femeie și un bărbat, cu opere scrise și înainte și după momentul '89, dar și o autoare germană, a cărei existență a fost marcată de comunismul românesc, devenit obsesie a operei sale. Este vorba despre Gabriela Adameșteanu, Gheorghe Crăciun și Herta Müller. Criteriile care au stat la baza selecției au fost, dincolo de valoarea recunoscută a operelor, tehnicile narative întrebuițate, atât de diferite la cei trei autori, dar, mai ales, raportarea personală la dictatură – atitudine și viziune ce s-au materializat la fiecare în parte într-un proiect artistic, reprezentat prin lumile ficționale construite. Gheorghe Crăciun a încercat, inițial, să țină la distanță în plan existențial și să eludeze din punct de vedere tematic realitatea politică sufocantă, atașat preocupării pentru înnoirea prozei optzeciste prin experiment, textualism și autenticitate – atribute ce pot fi considerate simultan formule ale neangajării politice a generației sale, ale unui protest nedeclarat față de sarcinile trasate scriitorilor de puterea totalitară –, pentru ca ulterior să

tranșeze subiectul în romanul *Pupa russa*. Gabriela Adameșteanu a optat pentru o acomodare decentă cu regimul, fără a plăti vreun alt tribut ideologic în afara înscrierii în partid, în schimbul unei libertăți de creație limitate: nu a ocolit subiectul, dar l-a abordat din perspectiva lipsită de eroism a omului simplu, trăitor „sub vremi”. Herta Müller a fost cea mai vehementă (dintre cei trei) în acuzarea regimului și în ipostazierea lui literară, atitudine posibilă odată cu emigrarea. În ciuda deosebirilor dintre autorii menționați (de gen, etnie, scriitură, atitudine), am descoperit numeroase similitudini între personaje feminine din proza acestora, similitudini precum: trecutul familiilor din care provin, carențele afective, erorile educative, vârsta și aspirațiile personajelor, constrângerile de natură politică, lipsa de satisfacții, de încredere și de orizont, ratarea profesională și sentimentală ș. a., toate acestea generând modelul de tip autist propus mai sus.

2. Letiția Branea (Drumul egal al fiecărei zile – Gabriela Adameșteanu)

Letiția Branea, eroina romanului de debut al Gabrielei Adameșteanu, *Drumul egal al fiecărei zile* (dar și a ultimului publicat, *Provizorat*), provine dintr-o familie burgheză al cărei destin este deturnat de instaurarea comunismului. Tatăl este arestat; detenția (“reținut pentru cercetări”) se prelungește ani în șir, astfel încât copilăria protagonistei stă sub semnul absenței paterne. Mamă și fiică, date afară din casă, se mută la unchiul Ion, fratele mai mare al mamei, cel care va prelua rolul tatălui, locuind toți trei într-o singură cameră, închiriată. Mai târziu, Letiția își va aminti copilăria și adolescența petrecute în odaia înghesuită: “În nopțile de iarnă îl auzeam cum se scoală încet, bâjbâind pe lângă masă și căutându-și găleata, nu-i acolo, îmi venea să-i spun, dar tăceam, înfundându-mi fața în pernă, și cu dinții strânși ascultam țârâitul urinei” (Adameșteanu, 2008 a, p.160). Lipsa de intimitate, sărăcia, resemnarea unchiului și tensiunea creată de conflictul permanent cu noul proprietar, care îi amenință cu evacuarea pentru că sunt ”dușmani ai poporului”, își vor pune amprenta asupra adolescenței ce se va retrage, tot mai mult, în sine. Ulterior, studentă în București, depășind criza adolescentină a primei iubiri, Letiția parcurge drumul sinuos al formării; trece prin experiența erotică, gustă dezamăgirea, învață să îndure, dar și să îndrăznească. Moartea unchiului îi va grăbi maturizarea. Spaima de a nu repeta experiența negativă a acestui om înzestrat intelectual – a cărui carieră a fost pur și simplu anulată de factori politici, dorința de a scăpa de mediocritatea viitorului pe care i-l oferă orașul natal sau repartitia în cine știe ce fundătură se limpezesc lent, transformându-se în năzuința de revanșă socială. Aceasta mobilizează toate resursele volitive ale personajului, care acumulează sub retractilitate și timiditate o mare rezervă de răbdare și ambiție. Așa încât rezultatul traseului parcurs poate fi interpretat ca parvenitism. Tăcerea, lipsa de reacție nu sunt decât modalități de a masca emoții puternice, nesiguranța unor înfruntări sau, cum singură va aprecia, uneori, delicatețe. Tocmai de aceea, succesul în plan sentimental și social al Letiției, raportat la manifestările ei apatice, este neașteptat pentru cei din jur. Aceste două ipostaze: tăcută, retrasă, supusă, pe de o parte, tenace și (aparent) învingătoare, pe de altă parte, au făcut posibilă comparația cu două personaje celebre: Meursault (Mircea Iorgulescu) și Julien Sorel (C. Stănescu). Deși pare să illustreze ambele modele, atât de diferite între ele, Letiția le și contrazice.

Considerând personajul camusian prin prisma recentelor cercetări din domeniul științelor neurocognitive, îi putem atribui o serie de trăsături care îl încadrează unui model din spectrul autist, mai precis celui descris în literatura de specialitate a ultimelor decenii sub

denumirea de *sindrom Asperger*, după numele pediatrului austriac Hans Asperger¹⁷⁶⁹ (1906-1980) care l-a descoperit. Tulburarea este definită astăzi drept o formă mai puțin severă a maladiei, având ca trăsătură distinctivă, în raport cu autismul propriu-zis, o inteligență normală. Astăzi se admite că tulburările din tabloul autist nu sunt de natură emoțională, cu bază psihologică, ci de natură genetică – o afecțiune a creierului, pusă în evidență și prin înregistrarea unor imagini ale activității cerebrale. Chiar dacă manifestările diferă de la caz la caz, există unele simptome ce orientează diagnosticul: comportament social și emoțional inadecvat (deficit de relaționare); lipsa empatiei (urmare a neputinței de a imagina sentimente, dorințe ale celor din jur¹⁷⁷⁰); comportament repetitiv; particularități de vorbire și de limbaj (incapacitatea de a înțelege conotațiile unui mesaj verbal, care este receptat strict literal); afectarea comunicării non-verbale (subiecții evită contactul vizual și nu acordă nicio semnificație gesturilor și mimicii); inflexibilitatea, rigiditatea gândirii; teama de schimbări, de unde nevoia de uniformitate, preferința pentru monotonie; interese înguste, perceperea detaliului în detrimentul imaginii de ansamblu și a semnificației ei¹⁷⁷¹; aversiune față de zgomote, mulțimi sau lumini etc. Incapacitatea de a recunoaște propriile emoții și de a le exprima într-un mod adecvat conduce uneori la accese de furie (cu precădere în cazul subiecților de gen masculin), schimbările bruște generează reacții neprevăzute, iar onestitatea caracteristică poate fi jignitoare pentru ceilalți, întrucât nu conștientizează lipsa de tact. Etichetările – nepoliticos, dur, egoist, rece, insensibil, inuman – provin din ignoranță și, fără a fi apanajul ficțiunii, sunt cât se poate de reale.

Privind comportamentul lui Meursault strict din perspectiva raportării la normele sociale general acceptate (fără a lua în discuție sensul filosofic al romanului), putem identifica o serie de corespondențe în cadrul listei de mai sus: monotonia existențială și lipsa dorinței de schimbare (se declară mulțumit, nu-l tentează postul din Paris), concentrarea asupra detaliilor (descrie cu lux de amănunte fizionomii, ținute vestimentare, gesturi, analiza oprindu-se la acest nivel vizual), lipsa empatiei, dificultățile/dezinteresul în descifrarea intențiilor/emoțiilor celor din jur, incapacitatea de anticipare a evenimentelor, sinceritatea de-a dreptul sinucigașă, disconfortul produs de lumina soarelui – culminând cu reacția la reflexia luminoasă a pumnalului, ieșirea nervoasă din final (în discuția cu preotul) etc. Viața pe care personajul și-o descrie ne apare ca un șir de gesturi mecanice și dispoziții de moment, guvernată de indiferență și întâmplare: acceptă invitații, vizite, propuneri stranie, oferte de prietenie, cererea în căsătorie; nu are planuri de viitor, nu iubește, nu urăște, nu regretă nimic. Punând în relație acest comportament robotizat cu urmările lui – acuzațiile de imoralitate și explicația aparent aberantă a crimei, profilul personajului confirmă retroactiv modelul sindromului de tip autist, precum și perceperea deformată de către societate.

¹⁷⁶⁹ descoperită în 1944, tulburarea a fost numită inițial psihopatie autistică;

¹⁷⁷⁰ psihologul Uta Frith (Institutul de Neuroștiințe Cognitive – University College London) a inițiat un studiu realizat împreună cu Alan M. Leslie și Simon Baron-Cohen, publicând în 1985 lucrarea cu titlul *Are copiii autiști o „teorie a minții”?* Potrivit autorilor, există o capacitate a minții de a gândi despre ea însăși dar și despre mintea altor oameni, de a înțelege ce cred și ce doresc ceilalți, ceea ce conduce la emiterea unor supoziții, anticiparea unor reacții, prezicerea unor comportamente; persoanelor cu autism le lipsește această abilitate (*Theory of mind*) care stă la baza cooperării, ceea ce explică dificultățile de interacțiune și socializare.

¹⁷⁷¹ conform unei alte teorii avansate de Uta Frith, persoanele cu afecțiuni din spectrul autist au o „coerență centrală” foarte slabă: concentrându-se asupra detaliilor, nu reușesc să proceseze informațiile disparate și să configureze întregul.

Spre deosebire de eroul lui Camus, care poate fi considerat un exemplu adecvat al categoriei, Letiția este departe de detașarea, de impasibilitatea acestuia. Ea e mereu la pândă, crispată, precaută, neliniștită, nemulțumită de sine, speriată sau sugrumată de suferință. Trăirile intense sunt *reverberații ale evenimentelor exterioare*: „... aveam trupul ars și gura uscată. Mi-am strâns degetele în pumni și mi-am înfipt unghiile în carne, adânc, lăsându-mi fața în jos, să nu mi se verse prin pleoape mărturisirea. [...] Cădeam iar, vertiginos și adânc, în golul unde mă regăseam singură” (p. 297). Autismul Letiției este o formă de apărare. Trecutul familiei, care îi lasă moștenire o vină neînțeleasă (“ascundeam fără îndoială o vină pe care n-o știam, dar crescusem împreună cu ea”), atmosfera în care a crescut alături de doi oameni marcați de o istorie nedreaptă lasă urme adânci: ”Fetele intră la bursă, n-au situația ta, știi câți vor fi pe un loc la examenul general pentru cei cu dosar prost...” (p. 99), o atenționă unchiul; “Dacă n-ai avea tinicheaua lui taică-tău de coadă” (p. 100), completa mama, înainte de examenul de admitere; “Gustul fricii care mi-a umplut tot timpul ședinței de la Rectorat gura cu o salivă pe care nu reușeam s-o înghit din cauza nodurilor din gât îl învățasem de acasă, de mică” (p. 324). Letiția a fost educată să se cenzureze, să nu pună prea multe întrebări, să nu povestească nimănui nimic despre familia ei. A învățat de mică să-și ascundă sentimentele, să nu-și trădeze slăbiciunile. Așadar, reacții atent controlate, nu involuntare.

Disconfortul este accentuat de stereotipia vieții în comun din insalubrele cămine studentești, pe care eroina o experimentează: aceeași lipsă de intimitate ca și acasă, împrumutarea hainelor, împărțirea alimentelor, baia comună, unde învață să-și înghită stinghereala trupului gol. Căminul este un spațiu al estompării diferențelor, un perimetru în care locatarii ajung să semene atât de mult între ei, încât desemnează în ochii celorlalți o categorie. Conștiente de modul în care sunt percepute, fetele suferă pentru că simt linia ce le desparte de colegile lor din oraș, o linie trasată de ambele părți, prin aroganța unora și invidia celorlalte, dar și din cauza reputației căminelor de fete: „Sunt cămine și cămine, așa cum sunt fete și fete...”, va încerca „moale și împăciuitoare” unul din prietenii lui Arcan să repare o gafă. Aici nu pot exista secrete, viața personală – mai ales cea sentimentală, constituie subiect de dezbatere publică. Încă un motiv de a nu-și împărtăși frământările, de a tăcea.

Considerarea ipotezei parvenitismului drept validă infirmă de la sine autismul, cele două trăsături fiind incompatibile. Însă și asemănarea cu eroul sthendalian este amendabilă. Problemele pe care le aduce cu sine adolescența o închid și mai mult în sine, dar o și fortifică. Iubirea pentru Arcan e sinceră – o iubire amestecată cu admirația și recunoștința (admirația pentru statutul lui, recunoștința pentru a o fi remarcat), chiar dacă, simultan, prin el, eroina întrezărește posibilitatea revanșei sociale. Și-l amintește adolescent timid în fața unchiului ei, îi „citește” stângăcia controlată atent, se recunoaște în el și înțelege că se poate. Dar nepăsarea celui pentru care devenise „vulnerabilă toată, ca o rană vie” o înverșunează. Simte cum „duritatea mamei, din anii când așteptase întoarcerea tatei, irupea acum, atotputernică, în mine. Cu fiecare probă a tăriei mele, pe care nici nu mi-o bănuisem măcar, deveneam mai neiertătoare [...] Îngropam, cu fiecare zi, tot mai adânc în mine, o faptură neajutorată” (p. 286). Toată lipsa ei de experiență, stângăciunea, umilința, frustrarea sunt convertite în așteptare încăpățânată. E singura ei armă, iar aspirația de a pătrunde în altă lume, mai confortabilă și aparent mai fericită, în care speră să scape de umbrele trecutului, este îndreptățită și profund omenească. Ascensiunea socială se realizează prin conformarea la norme, nu prin încălcarea

lor, iar lupta ei pentru afirmare include și o datorie morală: reabilitarea celei mai dragi ființe – unchiul Ion. Reușita ei îi aparține și lui.

Având în vedere momentul scrierii și publicării romanului, dar și mizele acestuia, referirile la prezentul politic nu sunt foarte numeroase. Cu toate acestea, două episoade sunt elocvente pentru presiunea pe care regimul o exercită constant asupra cetățenilor, în cazul de față – studenți. Unul este cel al chemării Letiției la „Cadre”, cel de-al doilea relatează o ședință „utece”, în care era pus în discuție un coleg, riscând să fie exclus. „Te cheamă la Cadre...” e formula care declanșează angoase, reactualizând trecutul „pătat”, vinovăția neînțeleasă, dar asumată. La auzul ei, Letiția își simte „picioarele deodată moi”, iar „bătaia sângelui [îi] umple auzul, mai mult decât zarva din jur”, „aerul se făcuse păslos” (p. 211-212). Redeșteptat, gustul fricii nu poate fi contracarat decât prin controlul lucidității: „Trebuia să stau un pic să mă gândesc, nu puteam să mă duc nepregătită acolo. [...] Trebuia să mă gândesc ce-ar putea să-mi reproșeze și să-mi aranjez dinainte răspunsul. Așa mă învățase unchiul Ion să fac [...]. Dar tot ce mi-ar fi reproșat aș fi fost în stare să primesc cu capul lăsat, din prima clipă”. Chiar dacă acele rude necunoscute ale Letiției, venind dintr-o altă viață, „cu trăsuri, pantaloni largi, femei umblând cu pălării și mănuși vara” locuiau doar în fotografii, ea consimțea să dea socoteală pentru ele. Episodul, deși nu consemnează decât o banală (din punctul de vedere al puterii) actualizare a datelor din dosar, oglindește teroarea instalată în conștiința socială, nivelul de supunere a populației.

Aceeași spaimă, care paralizează orice intenție de a apăra public pe cineva, se manifestă în ședința care viza excluderea din UTC a unui student ce lipsea de la activitățile politice, nevoit să muncească pentru a se întreține. Deși își pregătise și repetase discursul, Letiția nu are puterea să ia cuvântul: „strigam tare în gând, frământându-mi degetele asudate [...] Îmi spuneam toate astea de la capăt și tăceam mai departe, cu fața în jos, urechile îmi ardeau sub păr, nu spuneam de fapt nimic, știam numai cum ar arăta sala asta, cu atâția ochi întorși deodată spre mine. [...] N-am îndrăznit niciodată să iau cuvântul într-o ședință, am stat întotdeauna deoparte, ca să nu-mi stârnesc vinovăția. [...] «Dar dumneata, dumneata care vorbești, ce fel de element ești? Să studiem puțin situația dumitale...» [...] Și-acum nu mai puteam decât să-mi îndepărtez privirea îngreșată de la ființa mea adâncă, gelatinoasă, pulsând de frică” (p. 291-292). Acuitatea observației urmărește trecerile de la o stare la alta, de la o idee la alta, zbuciumul interior însoțit de reacțiile fiziologice ale descărcării nervoase: discursul strigat în gând, disimularea propriei neputințe în atitudinea la fel de lașă a celorlalți, conștientizarea fricii și, în cele din urmă, atingerea punctului nevralgic – explicarea ei. Monologul, care redă cu mare acuratețe o adevărată nevroză, este edificator pentru complexul vinovăției instalat adânc în mentalitatea unor oameni traumatizați.

3. Leontina Guran (Pupa Russa – Gheorghe Crăciun)

„O existență în derivă, dar și o viață condamnată. Traversează lumea comunistă românească fără să-și pună problema unei morale individuale. E liberă între niște limite date”. Sunt cuvintele lui Gheorghe Crăciun despre personajul său, Leontina Guran, prin care, în proiectul inițial din 1993, intenționa să ilustreze o „Emma Bovary a provinciei românești”, „prototipul feminin al păcălitorului păcălit pe care l-a produs comunismul”. Implicată „*până la paroxism în existența de moment*” (Crăciun, 2007, p. 420), Leontina rămâne un personaj identic cu sine prin prisma structurii ei interioare, dar nu poate fi despărțită decât artificial de

mediul în care se naște și trăiește. Această structură unică, atemporală, configurată de un bagaj genetic ce include mesajele informaționale ale speciei și ale genului, este concepută ca o matrice de potențialități, de posibilități ce se actualizează într-un context istoric dat. Limitele despre care pomenea autorul au o dublă accepțiune. Pe de o parte desemnează acele limite impuse de societatea în care personajul trăiește, iar ele circumscriu *individul social*, iar pe de altă parte, pe cele determinate de ereditate, iar acestea circumscriu *individul biologic*. Eșecul survine încercării de a împăca cele două identități, socială și biologică, în condițiile dictaturii. Constrângerea socială, extrem de dură, pretinde o compensare ce nu se poate manifesta decât în sfera biologicului. De aici anularea perspectivei morale și privilegierea senzorialității. De aici declanșarea autismului și trăirea „paroxistică” a clipei. Cenzura supraeului nu mai are loc.

Judecând după indiferența cu care Leontina acceptă bărbații, slujbele, sarcinile partidului, căsătoria etc., personajul lui Gheorghe Crăciun se apropie cel mai mult de cel camusian. Totuși, există numeroase indicii care conduc spre o asumare conștientă a conduitei. Compromisurile pe care le face îi asigură supraviețuirea într-o lume al cărei înțeles i se refuză constant. Leontina „nu mai era o naivă. Învățase să-și controleze pornirile nesăbuite” (p.192). Ca activistă UTC „înțelesese de la bun început. Lumea de care trebuia să se ocupe nu exista în realitate” (p. 193), „Se prostitua cu bună știință.” (p. 194). Cu toate acestea, se va simți mereu amenințată: „o fată de la țară, aproape ca oricare alta. Aruncată-n bazin și înotând câinește să nu se înece” (p. 203). A vorbi despre compromis presupune existența unui simț moral, or Leontinei îi este amputat, ea pur și simplu nu mai are „organ” pentru o astfel de funcție. Conștiința nu este un dat din naștere, ea se formează, este rezultat al unui tip de învățare socială. Agresiunile psiho-fizice („tata avea dreptate s-o bată, pentru că el o lua de mână și trebuia să se ducă cu ea la anchetă [...] și ea nu mai era în stare să-l mai audă cum strigă în fiecare seară la mama că nu mai poate și că-i vine să se spânzure de grinda din pod” – p. 93), deficiențele de ordin afectiv („Pentru că părinții ei n-au iubit-o”, „Îi era frică de tata [...], iar mama era o ființă care tăcea, o mașină de robotit” – p. 169), erorile educative (ale familiei, dar mai ales ale școlii), lipsa „bornelor” morale intervin în formarea personalității. Leontina se naște într-o lume strâmbă și o ia de bună, pentru că e singura pe care îi e dat să o cunoască. Nu e prevenită despre pericole și e lipsită de protecție. Produs al pedagogiei totalitare, al unei existențe consumate sub tirania lui *trebuie*, nu știe, ca și Letiția Branea, că poate exista și o altfel de lume. După repetate lovituri cedează, conștientizându-și căderea: „așa a început să meargă înainte de la o vârstă încolo, de parcă sufletul ei nici n-ar fi existat” (p. 170). Înțelege că va fi o învinsă indiferent dacă se conformează sau se opune: „Partidul e ceva ce nu poate fi reclamat, pentru că partidul nu greșește, nu minte, nu calcă pe de lături, nu uită și nu iartă” (p. 255). Dacă e și inteligentă, cu atât mai rău pentru ea. Inteligența nu face parte din lista de valori a comunismului, e o însușire care complexează și sperie pentru că scapă de sub control. O reușită, cât de mărunțică, a unei femei frumoase va stârni suspiciuni având conotații sexuale. Pentru mentalul colectiv comunist, Leontina nu putea fi decât curva de partid. De aceea, viața ei este o derivă continuă, o alunecare în depresie și mai jos, în uitarea de sine. După experiența sanatoriului, orice speranță se risipește: „DA, O DUREA ÎN CUR. NU-I MAI PĂSA DE NIMIC ȘI DE NIMENI” (p. 297). Leontina crește odată cu această lume bolnavă, fondată pe minciună, delațiune, lașitate și nepăsare, și se impregnează de otrava pe care sistemul o secretă. Devine indiferentă și contribuie la perpetuarea ei. Din interiorul

totalitarismului, percepția e deformată grav. Este motivul pentru care, la Revoluție, Leontina este contrariată, dezorientată. I se face rușine și nu se (mai) poate ierta.

4. N. și Lola (Animalul Inimii – Herta Müller)

Există asemănări frapante ale Leontinei cu un personaj secundar din romanul *Animalul inimii*, al Hertei Müller, Lola (cu mențiunea că perspectiva asupra acestui personaj și, implicit, integrarea lui în categoria autismului, este mediată de relatarea naratoarei): originea socială, structura bovarică, angajarea politică, sexualitatea nepotolită, viața trăită la nivel epidermic, lipsa simțului moral, sfârșitul tragic – dar nu prin crimă, ci prin sinucidere. Și totul pe același fundal al infernului comunist. Existența ei nefericită este un șir de aventuri pasagere și dezinteresate cu bărbați necunoscuți, ademeniți noaptea în hățișul parcului, victime ale sexului ei nesățios. Ca membră de partid are aceeași sarcină: munca ideologică. După o relație prelungită cu profesorul de sport, atunci când este abandonată, se sinucide. Postmortem, într-o ședință publică grotescă, este exclusă din partid și exmatriculată din facultate.

Naratoarea din romanul *Animalul inimii* (din motive de simplificare a formulărilor, am notat-o cu N.) nu poartă un nume, așa cum nu le e dat multor personaje ale cărții. În fond, ar fi inutil, cu toții aparțin aceleiași lumi uniformizate, dezumanizate. Într-un univers carceral, în care cei mai liberi oameni sunt nebunii orașului – precum pitica surdo-mută din piață –, în care se scrie codificat – cuvinte ca *pantof*, *guturai* sau *foarfecă de unghii* golindu-se de sensul lor propriu, încărcându-se, ca și o biată virgulă, de semnificații frisonante –, comunicarea devine un simulacru. De aceea, N. alege tăcerea. Ea își asumă pe deplin opinia lui Edgar, fraza simbolică ce deschide și închide romanul: „Când tăcem, suntem dezagreabili, spuse Edgar, când vorbim, devenim ridicoli”. Preferă să nu se exteriorizeze, înțelegând că nu numai imposibilitatea comunicării a aruncat umanitatea în singurătate, ci, mai ales, sursa ei, neîncrederea. O suspiciune generalizată și, după cum o va demonstra în cele din urmă trădarea unicei sale prietene, Tereza, pe deplin justificată. Victimă sau martoră a nesfârșitelor abuzuri – interogatorii, percheziții, destituire, emigrare forțată, sinucideri sau crime, eroina se închide în sine definitiv.

Trebuie menționat aportul substanțial al formulei discursive pe care o adoptă Herta Müller în sugestia unui tipar autist al personajului. Acest tip de discurs ce elimină mărcile afectivității din monolog (prin lipsa semnelor de punctuație corespunzătoare) și constrânge cititorul la o lectură specială (un ton neutru, egal, monoton) devine un instrument de semnalizare a „maladie” personajului narator.

Și N. și Lola fac parte din aceeași familie a victimelor *autiste*, alături de Letiția și Leontina. Toate sunt adolescente venite să studieze într-un oraș universitar, cu dorința firească de emancipare. Eliberarea de atmosfera apăsătoare de acasă, care nu se confundă întotdeauna numai cu lipsurile, este unul din țelurile personajelor. Mirajul orașului se exercită asupra lor, trei dintre ele venind de la țară, iar una dintr-un orașel de provincie – dar locuind cu chirie într-o cameră înghesuită a unei case de periferie. Dorința de realizare profesională și de ascensiune socială sunt specifice vârstei, și ele sunt legate clar de lumea urbană a școlilor, a instituțiilor, a diversității, atâta câtă putea exista în lumea comunistă. Indiferent că slujesc regimul politic, fie din nepăsare, ca Leontina, fie din interes, ca Lola, sau se tem de el, ca Letiția și N., acest regim le hotărăște destinul. Până la urmă se dovedește că, în momentul în care devin incomode, deranjând sau nemaifiind utile, sunt eliminate brutal. Tratamentul

aplicat nu face niciun fel de diferență între fideli și ostili. Chiar dacă fac față agresiunii politice constante (N.), sau își atribuie o reușită aparentă (Letiția), ele rămân victime ale presiunii totalitare, determinate să se comporte anormal, să-și înghită revolta, neputința și nefericirea. Rădăcinile acestui comportament coboară în copilărie. În familiile personajelor există o stare de disconfort mai ales psihic, legată în special de biografia, atitudinea sau absența celui care ar fi trebuit să reprezinte factorul de putere, de stabilitate și de protecție în această ultimă rețuță a intimității. Ca și tatăl Letiției, tatăl Leontinei este închis din motive politice. Ambii își abandonează familia, unul înainte, celălalt după detenție, pentru o relație extraconjugală. Letiția moștenește o vină transmisă de tată și familia lui, Leontina poartă ea însăși aberanta vinovăție a arestării tatălui. Pe de altă parte, tatăl lui N., cu un trecut dubios în SS, chiar dacă întors acasă, este adâncit în propriile gânduri și preocupări, încât e de-a dreptul absent. Mamele rămân să gestioneze anii de criză, unele însă, rănite profund, se adâncesc în tăcere, ceea ce va conduce la o răceală semnificativă în relația cu fetele lor. Legături mai calde par a întreține copilele cu bunicii sau alte rude.

Diferența dintre mediile din care provin nu are relevanță. Lola vine dintr-un ținut rural și o familie extrem de sărace, din sud. Viața aspră, de copil muncit, mizeria, imaginea fraților ei mai mici treziți în zori pentru a fi trimiși cu oile, perspectiva pe care i-o oferă lipsa de educație o determină să studieze – singura soluție de a-și schimba statutul, de a putea spera la o căsătorie în „lumea bună”. Aspirația ei este ca după terminarea facultății să se întoarcă acasă la brațul unui soț cu unghii curate și cămăși albe – însemne al condiției sociale superioare. Leontina, născută într-un sat din Ardeal, provine dintr-o familie obișnuită, dintr-o zonă diferită de sudul României, preponderent agrar. Ea se familiarizează încă din perioada liceului cu viața de internat (numit – crudă ironie, „cămin”), văzut aici ca loc al coruperii și promiscuității. Cei desemnați a fi educatori, femei și bărbați deopotrivă, joacă un rol nefast în perioada de formare a frumoasei eleve, inițiind-o în practici erotice neconvenționale sau relații neprincipiale. Leontina se lasă purtată de valul conjuncturilor. Naratoarea din *Animalul inimii* este o șvăboaică din Banat, colegă de cămin cu Lola. Dintre toate, N. este cea care conștientizează cel mai mult absurditatea regimului politic, cu care ea și cei trei prieteni, reprezentanți ai „naționalităților conlocuioare”, intră în conflict. *Autismul* ei este și cel mai atent controlat.

5. Concluzii

Toate aceste personaje au în comun o trăsătură atitudinală a personalității lor, și anume ceea ce am numit *autism dobândit*. Firi bovarice (precum Letiția, Lola, Leontina ori Liana Șanta – un alt personaj al lui Gheorghe Crăciun) sau, dimpotrivă, cu un acut simț al realității (N.), ele se abandonează unei puternice vieți interioare sau/și unei existențe reduse la senzorialitate. Starea se va prelungi, devenind un mod de viață și pentru Letiția Branea din *Provizorat*, eroina constatând cât de iluzorie a fost victoria sa. În mod clar, regimul politic este responsabil pentru inducerea unor astfel de manifestări. Evenimentele de natură politică, trecute sau prezente, cu impact major în destinul familiei, experiențele personale traumatizante, dar mai ales educația primită acasă și în școală – în sensul reprimării reacțiilor firești, anulării libertății de expresie și asumării unei vinovății absurde – , sunt elemente exterioare care influențează comportamentul, edificând o cultură a supunerii. *Autismul*, în această accepțiune, a tăierii *intenționate* a legăturilor cu mediul social, nu este altceva decât o

formă limită de apărare și de conservare a unei libertăți interioare. Romane cu proiecte diferite, operele amintite (dar și altele ale autorilor menționați) lasă loc întâlnirii unor personaje pe care le unește o sensibilitate ultragiată de raporturile cu regimul comunist și un destin iremediabil ratat.

Bibliografie

- Adameșteanu, G., (2008) *Drumul egal al fiecărei zile*, Ediția a V-a revăzută, Polirom, București.
- Adameșteanu, G., (2011) *Provizorat*, ediția a II-a, Editura Polirom, București.
- Adameșteanu, G., (2008) *Opere II. Gara de Est. Întâlnirea*, Polirom, București.
- Arendt, H., (1994) *Originile totalitarismului*, Editura Humanitas, București.
- Bodiu A., Moarcă G., (2012) *Trupul și litera, explorări critice în biografia și opera lui Gheorghe Crăciun*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca.
- Borbely, Ș., La suprafața pielii, *Apostrof*, nr. 9/2004.
- Cordoș, S., Din renta lui Flaubert, *Vatra*, nr. 9-10, 2007.
- Crăciun Gh., *Pupa russa*, (2007) Ediția a II-a augmentată, Grupul Editorial Art, București.
- Crăciun, Gh., (1988) *Compunere cu paralele inegale*, Cartea Românească, București.
- Frith, U., (2003) *Autism: Explaining the Enigma*, Second edition. Oxford: Blackwell.
- Müller, H., (2006) *Animalul inimii*, Ediția a II-a, Polirom, București.
- Pavel, T., (1992) *Lumi ficționale*, Editura Minerva, București.
- <http://www.asperger-advice.com/autism-spectrum-uta-frith.html>